

Wojny Rzeczypospolitej w XVII w.

Wojny ze Szwecją

Po śmierci Stefana Batorego na króla wybrano Zygmunta Wazę (1587-1632) - syna jednej z córek Zygmunta Starego i króla Szwecji, Jana III. **Dynastia Wazów panowała w Polsce do 1668 roku.** Następcami Zygmunta III (który był również królem szwedzkim w latach 1592-1599) byli jego synowie: Władysław IV (1632-1648) i Jan Kazimierz (1648-1668) - wybierani drogą elekcji.

Dążeniem nowego monarchy było odzyskanie utraconego tronu szwedzkiego.

Główną przyczyną wojen był zamiar opanowania Inflant przez Szwecję.

Przebieg działań

stroną atakującą byli Szwedzi;
1605 r. - pod Kircholmem zwycięstwo hetmana J. K. Chodkiewicza z udziałem polskiej husarii; w ręce polskie wpadł cały obóz króla Szwecji, armaty i sztandary szwedzkie
1621 r. - Szwedzi zajęli Rygę i opanowali Inflanty
1627 r. - zwycięstwo floty polskiej pod Oliwą i lądowe pod Trzcianą (hetman S. Koniecpolski)

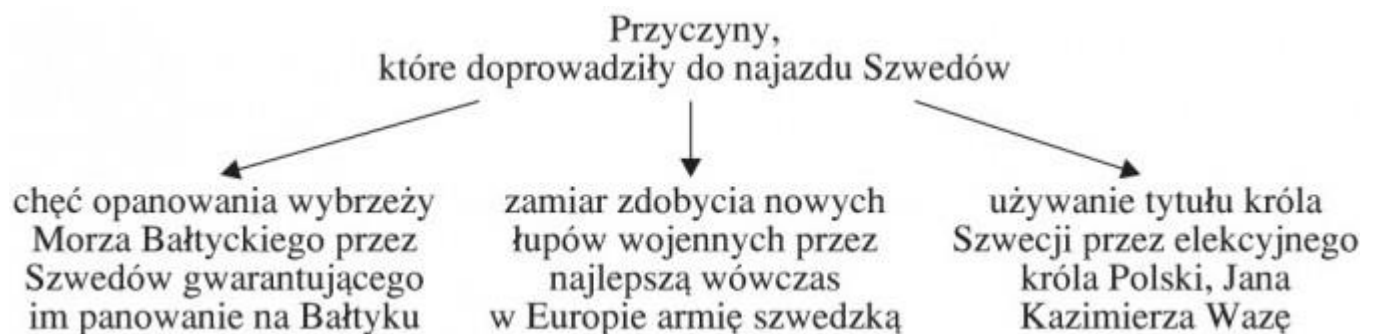
Warunki pokoju

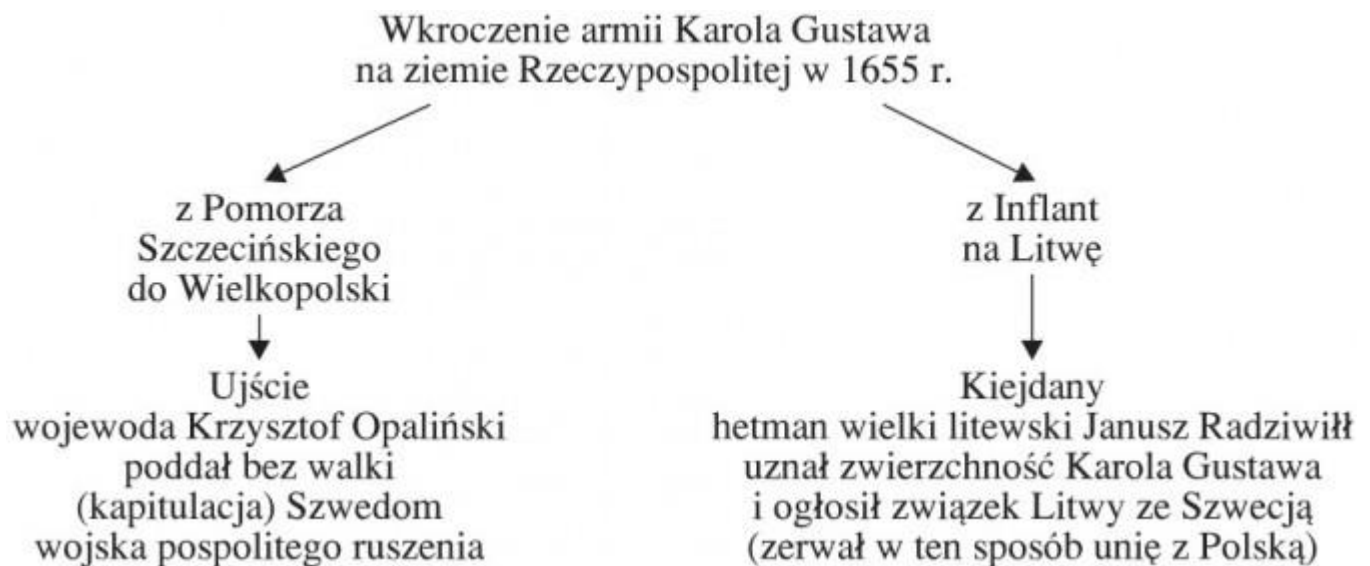
1622 r. - rozejm w Mitawie, na mocy którego Szwedom przyznano Inflanty aż po Dźwinę

1629 r. - rozejm w Starym Targu; Polska zrzekła się Inflant i portów pruskich (bez Gdańska, Pucka i Królewca)
1635 r. - pokój w Sztumskiej Wsi, Szwedzi wycofali się z portów pruskich

W wyniku wojen ze Szwecją w latach 1600-1635 Polska utraciła większość terytorium Inflant, z wyjątkiem południowo-wschodniej części, tzw. Inflant Polskich.

Potop Szwedzki 1655-1660

W ciągu 3 miesięcy Szwedzi zajęli prawie całe terytorium Rzeczypospolitej, a król Jan Kazimierz musiał szukać schronienia na Śląsku (poza granicami kraju).

Bezwzględne metody postępowania Szwedów - nakładanie na ludność podatków, rabunki i wywóz do Szwecji przedmiotów mających wartość materialną (również z kościołów) - wywołały działania obronne (wojna obronna), do których przystąpiło całe społeczeństwo Polski: chłopci, mieszczenie i szlachta.

Czy wiesz, że...

Momentem przełomowym w czasie „potopu” szwedzkiego była obrona klasztoru na Jasnej Górze w Częstochowie, którego nie zdobyła załoga szwedzka w ciągu 40 dni oblężenia.

Działaniami zbrojnymi przeciw Szwedom i ich sojusznikom (Brandenburgii, Siedmiogrodzianom, Kozakom) dowodził Stefan Czarniecki - od 1657 r. hetman polny koronny. Prowadził on wojnę partyzancko-podjazdową, w której nękał przeciwnika, unikając otwartych bitew. W 1656 r. zwyciężył Szwedów pod Warką, a następnie pokonał księcia Siedmiogrodu - Rakoczego.

Walki ze Szwedami zakończyły się w roku 1659 wyparciem najeźdźców z terenu Rzeczypospolitej. Wojnę zakończył **traktat pokojowy w Oliwie (1660 r.)**, w którym Jan Kazimierz zrezygnował z praw do korony szwedzkiej i Rzeczpospolita zrzekła się większej części Inflant.

Powstanie Chmielnickiego i wojny z Rosją

Ziemie nad rzeką Dniepr (południowo-wschodnia granica Rzeczypospolitej) były słabo zaludnione. Udawali się tam chętnie zbiegli chłopci, uboższa ludność miejska i drobna szlachta. Mieszkańców tych ziem nazywano Kozakami. Ludność ta słynęła ze śmiałych wypraw zbrojnych przeciw Turkom i Tatarom, których celem było zdobycie łupów wojennych.

W połowie XVI wieku Kozacy stworzyli własną organizację wojskową ze starszym (hetmanem - *ataman*) na czele, ich ośrodkiem była Sicz - obwarowany obóz na jednej z wysp Dniepru.

Królowie polscy, pragnąc ograniczyć samodzielność Kozaków, próbowali stworzyć z nich wojsko (Stefan Batory). W ten sposób część z nich wpisano do rejestru (Kozacy rejestrowi), przyznając im żołd ze skarbu koronnego za pełnienie służby wojskowej.

W 1648 r. wybuchło powstanie Kozaków pod wodzą Bohdana Chmielnickiego.

Przyczyny wybuchu powstania:

- podział Kozaków na rejestrowych (posiadających przywileje) i nierejestrowych był powodem antagonizmów wśród społeczności kozackiej;
- dążenie Rzeczypospolitej do powstrzymania wypraw łupieskich Kozaków, które powodowały wojny z Turcją;
- usiłowania magnatów kresowych do przekształcenia Kozaków w poddanych chłopów;
- konflikt na tle wyznaniowym (szlachta polska była katolicka, a poddani prawosławni).

Czy wiesz, że...

Magnaci kresowi to właściciele ogromnych majątków ziemskich, znajdujących się w Wielkim Księstwie Litewskim i na Ukrainie (ziemie wschodnie Rzeczypospolitej).

Etapy powstania Chmielnickiego:

- **pierwszy okres** to walki powstańców pod wodzą B. Chmielnickiego z Rzeczpospolitą (1648-1653);
- **drugi okres** to rozszerzenie konfliktu polsko-kozackiego, co ostatecznie wywołało wojnę polsko-rosyjską po poddaniu się Kozaków pod zwierzchnictwo cara rosyjskiego (1654-1667).

Wojny z Rosją zakończyły się zawarciem pokoju w 1686 r. Ukraina została podzielona między Rzeczpospolitą a Rosję.

Wojny z Turcją

Przyczyny:

- rywalizacja polsko-turecka o wpływy w Mołdawii,
- samowolne wyprawy Kozaków przeciw Turcji,
- najazdy tatarskie na województwa południowo-wschodnie Rzeczypospolitej.

Przebieg działań

1620 r. - polska wyprawa do Mołdawii zakończona porażką wojsk polskich pod Cecorą, a następnie, podczas odwrotu, klęską i śmiercią dowodzącego, hetmana Stanisława Żółkiewskiego. Bohaterski hetman został pochowany w kościele w Żółkwi, a na grobowcu wyryto słowa: „*Słodko i pięknie jest umrzeć za Ojczyznę*”.

1621 r. - odwetowa wyprawa turecka na Rzeczpospolitą została zatrzymana pod Chocimiem. Warowny obóz był oblegany przez armię turecko-tatarską. Wojskami polskimi dowodził hetman J. K. Chodkiewicz, który podtrzymywał na duchu wycieńzoną załogę. Jego śmierć zatajono, aby nie dopuścić do paniki wśród wojska. Ostatecznie Turcy odstąpili od oblężenia.

W 1672 roku Turcy zaatakowali ponownie, zdobywając Kamieniec Podolski (twierdzę, którą zniszczył wybuch prochowni i Turcy zdobyli ruiny).

Warunki pokoju

pod Chocimiem zawarto w 1621 r. pokój, przywracający granicę polsko-turecką na Dniestrze

W 1673 roku hetman wielki koronny i znakomity wódz, Jan Sobieski, odniósł zwycięstwo nad Turkami pod Chocimiem, spychając wroga ku rzece Dniepr. Zwycięskiego hetmana wybrano na króla. Agresywna (agresja - zbrojna napaść) polityka Turcji zagrażała nie tylko Polsce, ale również krajom znajdującym się pod panowaniem Habsburgów oraz wywołała zaniepokojenie papieża. W 1683 roku Rzeczpospolita zawarła sojusz z Austrią, skierowany przeciw Turcji - w razie zagrożenia Krakowa lub Wiednia państwa przyrzekały sobie pomoc wojskową.

W lipcu 1683 r. armia turecka dowodzona przez wielkiego wezyr (dowódca wojsk) Kara Mustafę rozpoczęła oblężenie stolicy Austrii - Wiednia.

Jan III Sobieski pospieszył na **odsiecz** Wiedniowi (odsiecz - pomoc wojskowa dla oblężonego miasta, twierdzy) z 25-tysięczną armią polską. **12 września 1683** r. rozegrała się bitwa między sprzymierzonymi wojskami polskimi, austriackimi i niemieckimi (ogółem 70 tys. żołnierzy), którymi dowodził król polski Jan III, a oblegającą Wiedeń armią turecką (ok. 115 tys. żołnierzy - dowódca wielki wezyr Kara Mustafa).

W wyniku starcia, w czasie którego wyróżniła się taktyka polskiej artylerii oraz atak polskiej husarii, zniszczono główne siły tureckie, a Polacy zdobyli cały obóz turecki. Zwycięstwo króla Jana III przyniosło mu wielką sławę jako wodzowi, a Polska zdobyła rozgłos jako kraj będący „*obrońcą Europy i „przedmurzem chrześcijaństwa”*”.

Odsiecz wiedeńska i klęska Turków przyczyniły się do zakończenia panowania Imperium Osmańskiego w Europie. Po śmierci króla Jana III w 1699 roku między Rzeczpospolitą a Turcją podpisano pokój, na mocy którego Polska odzyskała Podole z Kamieńcem i Ukrainę na prawym brzegu Dniepru.